

ÇİN'İN COĞRAFYA TELAKKİSİNDEKİ DEĞİŞİM: LATİN AMERİKA VE KARAYİPLER BÖLGESİNDE ÇİN'İN ARTAN VARLIĞI

Dr. Tarık DEMİR
Nişantaşı Üniversitesi

1. Giriş

Çin'in "Orta Krallık"¹ konseptini bırakarak Mavi Su Donanması'na geçiş yapmasıyla birlikte artan ekonomik, siyasi ve askeri gücünün bir fonksiyonu olarak coğrafya telakkisinde de açık bir şekilde bir değişim gözlemlenmektedir. Çin'in Asya ve Afrika kıtalarında olduğu gibi ABD'nin özellikle arka bahçesi olarak gördüğü Latin Amerika ve Karayipler bölgesindeki artan varlığı da coğrafya telakkisindeki değişimin bir tezahürü olarak algılanmalıdır. Örneğin Çin'in Küba'daki artan etkisine cevap olarak ABD'nin bu ülkeye yönelik ambargo politikasını kaldırmasında, Orta Amerika kıstağında Kostarika ve Nikaragua arasında bir kanal inşa etmesinde ya da Güney Amerika'da Ekvador ve Venezuela üzerindeki artan etkisi Çin'in coğrafya telakkisinde gözlemlenen değişimin sonuçlarından sadece birkaçını teşkil etmektedir. Amerikan hegemonyasına karşı yükselen Çin hegemonyasının bir sonucu olarak yaşanan

1 Orta Krallık kavramı konusunda şunlar ifade edilebilir: Çin'in tarihine bakıldığında felaketler ve yüzlerce yıl süren siyasi çöküş dönemlerine rağmen geleneksel kozmoloji kavramı varlığını korumuştur. Çin'in bölünmüş olduğu dönemlerde bile merkeziliği bölgesel meşruiyetin mihenk taşı olarak kalmıştır. Çin'i birleştirmek ya da ele geçirmek için çekişen Çinli ve yabancı adaylar, onun evrenin merkezi olduğu düşüncesine karşı çıkmadan Çin başkentinden yönetimlerini sürdürmüşlerdir. Diğer ülkeler etnik gruplara ve coğrafi sınırlamalara göre isimlendirilirken Çin kendine "Zhongguo" (中国) yani "Orta Krallık" ya da "Merkez Ülke" adının vermişlerdir (Henry Kissinger, Çin: Dünden Bugüne Yeni Çin, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2015, s. 23-24).

bu gelişmeler küresel güvenlik ve güvenlik ekosistemi üzerinde de birtakım değişimlere de sebebiyet vermektedir. Çin'in Amerikan hegemonyasına karşı kendi hegemonyasını kurma girişimleri bu yüzyılın mümeyyiz vasfını teşkil edecek gibi görünüyor. Amerikan hegemonyasına karşı, Çin'in bir karşı-hegemonya inşa sürecini başlatması coğrafya telakkisinde ve bunun bir sonucu olarak güvenlik ekosistemi üzerinde birtakım değişimleri de beraberinde getirmektedir. Çin'in dünyanın diğer bölgelerinde gözlemlendiği gibi Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde bir partner olarak artan varlığı da bu minvalde değerlendirilmelidir.

Çin'in, ABD hegemonyasına karşı kendi hegemonyasını kurmak istediği açıkça görülmektedir. Hegemonik Döngü Teorisi'ne göre bir devletin hegemonik bir hüviyete sahip olabilmesi için öncelikle egemenlik kurduğu uluslararası ekonomi-politik yapıyı muarızlarından koruyabilmek amacıyla yeterli askeri güce sahip olması gerekmektedir. Bir başka deyişle bir uluslararası sistemde bir devletin sisteme ağırlığını koyabilmesi için yeterli kapasite ve kabiliyete yani maddi ve manevi güç unsurlarına sahip olması gerekmektedir². Dolayısıyla

- 2 Bülent Şener, Uluslararası Sistemde Hegemonya Olgusu ve ABD Hegemonyasının Siyasal ve Kültürel Kaynağı: "Amerikan İstisnacılığı" ya da "Açık/Kaçınılmaz Yazgı", **International Journal of Social Science**, Sayı: 26, 2014, 405-420, s. 409. Robert Gilpin tarafından tarihsel verilerden hareketle ortaya atılan Hegemonik Döngü Teorisi'ne göre ortalama her yüz yıllık periyotlar içinde bir devlet uluslararası sisteme egemen olmuştur. Buna mukabil bu hegemonik gücün karşısına bir karşı-hegemon çıkmıştır. Modern dönemdeki hegemonik döngülere bakıldığında şöyle bir tablo ile karşılaşılmaktadır: Ortaçağ dönemlerinden Portekiz ile İspanya arasında dünyanın bölüşülmesini konu edinen 1494 tarihli Tordesillas Antlaşması'na kadar olan dönemde Venediklilerin bilinen dünyada bir hegemonyası bulunmaktadır. Bu döneme yükselen güçler İspanya ve Fransa krallıklarıdır. Yükselen güçlerin faaliyetlerine bakıldığında ise İspanya ile Fransa arasında İtalya üzerinde bir savaş icra edilmiştir. Bu dönemde yükselen güçlere karşı çıkan güçler ise Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere ve İtalyan şehir devletleridir. Bu mücadele 1494-1517 tarihleri arasında süren ve İtalya Savaşları adı verilen bir dizi savaşa sebebiyet vermiştir. Bu savaşların sonucunda İspanya güçlenmiş; Venedik hegemonyasını Portekiz'e devretmiş ve Portekiz Krallığı'nın yükselişi başlamıştır. İkinci döngümüz Portekiz'in hegemonyası sürdürdüğü 1517-1580 tarihleri arasındaki dönemdir. Yükselen güç İspanya Krallığı'dır. Yükselen güç İspanya, Portekiz'i 1580 senesinde kendi topraklarına katar ve Hollanda'ya (Birleşik Eyaletler) savaş ilan eder. Yükselen İspanya gücüne karşı ise Fransa ve İngiltere sistemde belirir. Sonuç olarak 1585-1608 tarihleri arasında süren savaşlarla İspanya hegemonyasının Hollanda Krallığı'na devreder. Üçüncü döngü, Hollanda Krallığı'nın hegemonyasını sürdürdüğü 1609-1713 tarihleri arasındaki dönemdir. Yükselen güçler Fransa ve Büyük Britanya'dır. Fransa tarafından Hollanda, Almanya ve İspanya'ya karşı saldırılar düzenlenir. 1689-1713 tarihleri arasında süren XIV Louis Savaşları ile birlikte hem Hollanda hem Fransa güç kaybeder ve yeni hegemonik gücümüz Birleşik Krallık olur. Dördüncü döngü, 1714-1815 tarihleri arasında hegemonyasını sürdüren Büyük Britanya'nın döngüsüdür. Bu dönemde yükselen gücümüz yine Fransa olup Avrupa'nın geri kalanına savaş ilan etmiştir. Karşı koyan güçler Büyük Britanya, Avusturya,

sıyla Çin hegemon olabilmek için, karşı-hegemonya inşa sürecinde değişiklik yapmak suretiyle Deng Xiaoping yönetiminde izlenen daha pasif ve düşük profilli “Tao Guang Yang Hui” dış politika stratejisinden, Xi Jinping yönetiminde izlenen daha aktif ve yüksek profilli “Feng Fa You Wei” dış politika stratejisine geçiş yaptığı ifade edilebilir. Bu yüksek profilli ve daha faal olan dış politika stratejisi çerçevesinde askeri alanda Çin’in daha fazla hava savunma tanımlama bölgeleri (ADIZ) ilan etmesi ya da tartışmalı karasularında daha fazla petrol sondaj kulesi ve yapay adalar inşa etmesi girişimleri; ekonomik alanda Asya Altyapı Yatırım Bankası³ ve BRICS Bankası’nın kurulması suretiyle uluslararası sistemi daha aktif bir şekilde şekillendirme girişimleri ya da diplomasi alanında küresel bir lider olmanın sonucu olarak Ukrayna ve Afganistan’daki çatışmalarda daha aktif bir şekilde arabulucu bir rol üstlenmesi bu yeni stratejinin tezahürleri olarak kabul edilmektedir⁴.

Prusya ve Rusya’dır. 1793-1815 tarihleri arasında süren Napolyon Savaşları ile Fransa yenilir ve Britanya’nın hegemonik döngüsü başlar. Beşinci döngü, 1816-1918 tarihleri arasında süren ikinci kez Britanya’nın döngüsüdür. Yükselen güçler Almanya, Birleşik Devletler ve Rusya’dır. Bu dönemde birliğini kuran Almanya sisteme egemen olma mücadelesi vermektedir. Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) sonunda Almanya yenilir ama Britanya’nın hegemonyası darbe olsa da devam eder. 1918-1945 tarihleri arasındaki altıncı döngüde yine Britanya’nın hegemonyası devam etmektedir. İki savaş arası döneme tekabül eden bu dönemde Almanya ve Japonya’nın revizyonist politikalarına şahit olunmaktadır. Yükselen güçlerimiz Britanya, ABD ve SSCB’dir. İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) sonunda Almanya ve Japonya yenilir ve Britanya’nın hegemonyası son bulur. Amerikan hegemonyası yükselişe geçer. Soğuk Savaş dönemine (1945-1992) karşılık gelen yedinci döngüde yükselen güçler SSCB ve 1978’den sonra Çin Halk Cumhuriyeti’dir. Bu dönemde SSCB’nin Avrupa’yı ve tüm dünyayı domine etme çabasına şahit olunmaktadır. SSCB’nin dağılması ile birlikte Soğuk Savaş biter ve Amerikan hegemonyası devam eder. 1992’den günümüze kadar devam eden bu dönemde ise Amerikan hegemonyasına karşı Çin’in yeni bir hegemon güç olması beklenmektedir (Michael D. Swaine ve Ashley J. Tellis, **Interpreting China’s Grand Strategy: Past, Present, Future**, RAND Corporation, 2000, s. 219)

- 3 Ekonomik anlamda Asya Altyapı Yatırım Bankası’nın, özellikle Xi Jinping döneminde gündeme gelen “Tek Kuşak, Tek Yol” (One Belt, One Road) inisiyatifine kaynak bulmak amacıyla hayata geçirildiği ifade edilebilir. “Yeni İpek Yolu” adıyla da bilinen bu proje ile Çin’in batısı ile Orta Asya ve Avrupa birbirine bağlanacaktır. Ayrıca güneybatı Çin’in Hint Okyanusu üzerinden bağlanmasını sağlayacak bir “Deniz İpek Yolu” inisiyatifinin hayata geçirilmesini de sağlayacaktır. Dolayısıyla bu projelerin finansmanını sağlamak için Xi Jinping yönetimi Asya Altyapı Yatırım Bankası’nın kurulmasını onaylamıştır. Böylece Çin tarafından, mevcut küresel ekonomik örgütlere karşı paralel küresel ekonomik yapılar tesis etmektedir (Arthur R. Kroeber, Çin Ekonomisi: Herkesin Bilmesi Gerekenler, Buzdağı Yayınevi, Ankara, 2017, s. 339).
- 4 Camila T. N. Sørensen, *The Significance of Xi Jinping’s “Chinese Dream” for Chinese Foreign Policy: From “Tao Guang Yang Hui” to “Fen Fa You Wei”*, **Journal of China and International Relations**, Vol. 3, No. 1, 2015, 53-73, p. 54.

2. Çin'in Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Stratejisindeki Değişim

Bugün için Çin'in dış politikada izlemesi gereken yol konusunda birbiriyle çatışan iki farklı görüşün hâkim olduğu ifade edilebilir. Bunlardan biri eski devlet başkanı Deng Xiaoping tarafından 24 Karakter Bildirisi'nde⁵ temel ilkeleri belirlenen birinci görüş, uluslararası meselelerde güç dengelerini gözeterek daha ihtiyatlı davranılmasını salık veren “kapasiteni gizle ve düşük profili koruma” (*hide capabilities and keep a low profile*) temeline istinat eden eski ve ortodoks ılımlı görüş iken; diğeri ise özellikle Xi Jinping dönemiyle birlikte güç dengelerindeki değişimlere artık daha sert cevap verilmesini salık veren ve “sıkı çalışma” (*striving for achievement*) temeline istinat eden revize edilmiş olan yeni ve heterodoks görüştür.

Birinci görüşün ana eksenini barışçıl yükseliş siyaseti çerçevesinde “barış ve gelişme” kavramları oluştururken; Çin'in güvenlik çevresinin zayıfladığını ve ulusal güvenliğine yönelik risk ve tehditlerin arttığı öngörüsünden hareketle ortaya atılan diğer görüşün ana eksenini ise “savaşa hazır olma” kavramı oluşturmaktadır. Dolayısıyla “ışığı saklamak için karanlığı muhafaza et” (Tao Guang Yang Hui) şeklinde çevrilebilecek olan daha ihtiyatlı ve kısmen edilgen bir özelliğe sahip olan birinci görüş, değişen güvenlik ekosistemiyle birlikte yerini “barış için savaş hazır ol” (Fen Fa You Wei) şeklinde çevrilebilecek olan daha sert ve etkin bir siyasete bırakmıştır⁶.

Yeni görüşü savunanlardan Çin Sosyal Bilimler Akademisi'nden Xu Jin, eski görüşün şu noktaları eleştirmektedir: Çin'in düşük bir profil izlemesi gerektiği; askeri ittifaklara girmemesi gerektiği; uluslararası sistemde bir liderlik rolü aramaması gerektiği; bir süper güç olmayacağı; Çin-Amerikan ilişkilerinin en önemli ilişki türü olduğu ve dış politikasının Çin'in ekonomik

5 Deng Xiaoping görevi hâline bırakırken “Tao Guang Yang Hui” (韬光养晦) stratejisinin izleri bulunan 24 Karakter Stratejisi ile 12 Karakter Strateji adı verilen iki adet talimatname de bırakmıştır. O dönemin dış politika stratejisinin özünü ihtiva eden bu belgelerde halef devlet başkanlarına yönelik yol gösterici ilkeler de bulunmaktaydı. 24 Karakter Bildirisi'nde özetle şu görüşler ifade edilmektedir: “*Dikkatle gözlem yap, durumunuzu güvenceye al; işleri soğukkanlılıkla hallet; gücümüzü gizle ve uygun zamanı bekle; dikkat çekme ve asla liderlik iddiasında olma.*” Daha sınırlı bir yönetici çevresine hitap eden 12 Karakter Bildirisi'nde ise “*düşman birlikleri duvarların dışındadır. Bizden daha güçlüler. Esas olarak savunmada olmalıyız*” denilmektedir (Henry Kissinger, *a.g.e.*, s. 526-527).

6 “Fen Fa You Wei” (奋发有为) stratejisiyle uyumlu olan ve daha aktif bir dış politika stratejisini salık veren başka görüşlerde mevcuttur. Bunlara “Gengjia Jiji” (Daha Aktif Ol), “Gengjia Zhudong” (Daha Fazla İnisiyatif Al) ve “Jiji Jinqi” (Daha Etkin Hareket Et) şeklindeki dış politika stratejileri örnek olarak gösterilebilir (Camila T. N. Sørensen, *a.g.e.*, p. 53).

gelişmesine hizmet etmesi gerektiğidir. Yeni görüşü savunanlara göre hem uluslararası sistem ve güç konfigürasyonunun hem de Çin'in siyasi-askeri ve ekonomik kapasitesinin arttığı bu yeni dönemde Çin'in daha etkin ve sert bir dış politika stratejisine ihtiyacı olduğu savunulmaktadır.

Yeni görüşü savunanlardan Yan Xuetong'a göre değişen güvenlik çevresiyle birlikte Çin'in belli başlı alanlarda düzenlemeye gitmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bunlar Çin'in diğer devletlerle çatışma olasılığının artması durumunda dış politikada çatışmadan kaçınmak yerine doğrudan karşı koyma stratejisinin izlenmesi; stratejik fırsat sürecini korumaktan ziyade daha çok fırsatların geliştirilmesine çalışılması; uluslararası toplum tarafından şekillendirilmiş bir aktör olmak yerine, bir aktör olarak uluslararası toplumu şekillendirme ve son olarak ittifaklara girmeme siyasetini terk etme üzere dört kategori altında sınıflandırılabilir⁷.

Çin'in dış politika stratejisi doğal olarak kendi ulusal güvenlik strateji belgesine istinat etmektedir. Çin'in, Xi Jinping yönetimi öncesi ve sonrası tanzim edilen ulusal güvenlik belgeleri incelendiğinde, dış politika stratejilerindeki belirgin farklılıklar da belirginlik kazanmaktadır. Çin'in 2011 tarihli ulusal güvenlik strateji belgesinde bakıldığında özellikle kendisinin hızlı büyümesinden kaynaklanan konvansiyonel tepkilerden çekindiği; bir başka deyişle yukarıda da ifade edildiği gibi vakitsiz bir karşılaşmanın yaratabileceği (Tao Guang Yang Hui Stratejisi) bir istikrarsızlıktan korkulduğu görülmektedir. Buna mukabil 2015 yılı belgesine bakıldığında ise Amerikan hegemonyası, güç siyaseti, yeni müdahalecilik, uluslararası rekabet, terör eylemleri, etnik ve dini çatışmalar ile yerel savaşlar en önemli tehditler olarak temayüz etmektedir. Çin, ABD'nin kendi alanına müdahalesine yol açabilecek istikrarsızlıklardan endişe duymaktadır. 2015 belgesinde Çin'e uzak coğrafyalarda operasyonlar yapabilecek kabiliyetler geliştirmek ve saldırganlık (Fen Fa You Wei Stratejisi) tavsiye edilmektedir⁸.

7 <https://thediplomat.com/2014/08/chinese-foreign-policy-needs-major-reform/> Erişim Tarihi: 23.10.2017.

8 Hasan Basri Yalçın, **Ulusal Güvenlik Stratejisi: ABD-İngiltere-Fransa-Rusya-Çin**, SETA, İstanbul, 2017, s.42-43. Çin'in 2011 ulusal güvenlik belgesi yükselmekte olan ve gelişmesini ekonomik temellere dayandıran bir ülkenin yükselişini yansıtacak şekilde oluşturulmuştur. Tarihte büyük güçlerin yükseldiği ve düştüğüne yönelik genel kanının bir sonucu olarak Çin'in ABD ile hegemonik bir savaşa girişeceği iddiaları sık sık dile getirilmektedir. Bununla beraber Çin, böylesi bir karşılaşmanın ileride olacağını farkında olup sadece zamanlama konusunda erken bir karşılaşma olmaktan çekinmektedir. Dolayısıyla belgede açıktan bir revizyonist dil kullanmak yerine eşitlik, işbirliği, adalet, barış, ortak refah, ortak

Nitekim ABD de Çin'in dış politika stratejisindeki değişikliğin ve potansiyelinin farkında olup Çin'in düşük profilde kalma stratejisinin ileride daha sert bir stratejiye dönüşebilme ihtimalini öngörmektedir. İlk olarak Çin'in Tayvan⁹ Boğazı'nda müstakar güç koşullarını henüz oluşturamamakla beraber pozisyonu güçlenmektedir. İkinci olarak Çin güçlerini küresel olarak sev ve idare edecek bir durumda olmamakla beraber deniz ve hava koruma kabiliyetlerini geliştirmek suretiyle 2020 yılına kadar küresel bir güç konumuna erişecektir. Son olaraksa Çin, dış uzay dahil olmak üzere bütün alanlarda inovasyon

çıkarak, ekonomik büyüme, karşılıklı fayda ve kazan kazan gibi anahtar kavramlara dayanmakta olup Çin'in yüksek siyasetinin temellerini teşkil eden barışçıl ve dikkat çekmeyen büyüme hedefine odaklanmaktadır. Askeri konularda ise Çin ordusunun modernizasyonu, silahlı kuvvetlerin konuşlanması, ulusal savunma seferberliği ve ihtiyat kuvveti inşası gibi konulara temas etmektedir. 2015 belgesinde ise güvenlik kavramsallaştırmasının dar ve somut olduğu ve stratejik anlamda güç inşasını merkeze oturtan, teorik anlamda reelpolitik bir çerçeveye sahip olduğu ifade edilebilir. Askeri anlamda ise Çin'in kara ordusu esnek hale getirilmeli ve deniz kuvvetleri uzak denizlerde operasyon yapabilecek nitelikte olmalıdır. Hava kuvvetleri ise hava indirmeye odaklanmalıdır. Müdahaleciliğe karşı olan belgede Çin'in müdahale kapasitesini artırması önerilmektedir (Hasan Basri Yalçın, *a.g.e.*, s. 43 ve 105-106).

- 9) Tayvan meselesi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1945-49 tarihleri arasında süren iç savaşın Komünistlerce kazanılması ile başladığı ifade edilebilir. Bu iç savaşta Çin Komünist Partisi SSCB tarafından buna karşın Çin Milliyetçi Partisi ise ABD tarafından desteklenmiştir. Dört yıl süren savaşın mağlubu olan Çin Milliyetçi Partisi güçleri ABD desteği ile Tayvan adasına çekilmişler ve orada 1911'de kıta Çin'inde kurulan cumhuriyet rejiminin devamı olduklarını ilan etmişlerdir. Çin Komünist Partisi tarafından ise 1 Ekim 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) ilan edilmiştir (Fatih Oktay, Çin: **Yeni Büyük Güç ve Değişen Dünya Dengeleri**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2017 s. 43). Tayvan sorunu da 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla başlamıştır. Tayvan devleti, Milliyetçi Çin unsurlar Çan Kay Şek önderliğinde iki milyon sempaticizanyla birlikte Tayvan adasına sığındıktan 1971 senesine kadar olan dönemde BM nezdinde tek meşru Çin devleti olarak kabul edilmiştir (Yves Lacoste, **Büyük Oyunu Anlamak**, Çev.: İsmet Akça, NTV Yayınları, İstanbul, s. 178). ÇHC geleneksel politikasına uygun bir şekilde Tayvan'ı coğrafi olarak Çin'in güneyinde bulunan Hainan Adası ile birlikte Çin anararasında ve kendi egemenliğindeki adalardan biri olarak kabul etmektedir (Zheng Ping, **China's Geography**, Intercontinental Press, China, 2010, s. 96). Bunlar birlikte mevcut uluslararası duruma bakıldığında genel olarak Çinli olarak tabir edilen "Han" milletinin yaşadığı iki ayrı devlet bulunmaktadır. Bu devletler Çin Halk Cumhuriyeti ve Tayvan (Formoza) olarak da adlandırılan Çin Cumhuriyeti devletleridir. ÇHC ile Tayvan halkları aynı etnik kökene sahip olmakla birlikte tarihsel gelişmeler sonucunda farklı sosyal ve iktisadi yapıya sahip olmalarının çatışma zeminine ivme kazandırdığı ifade edilebilir. Bununla birlikte ideoloji konusunda zannedildiği kadar bir karşıtlık ilişkisinin olmadığı da bazı kaynaklarda ifade edilmektedir. Sun Yat-Sen'in ideolojisini savunduklarını iddia eden Tayvan devleti birçok kültür adamını Guomintang Partisi'nin devrimci geçmişi göstermek için kullandı; resmi yazılarının birçoğunda sosyalizm sözcüğü geçtiği ve ayrıca hükümetin dış ticaret, bankacılık, eğitim ve medya alanlarında sıkı bir kontrol tesis edildiği ifade edilmektedir. Bu yüzden ÇKC ile Tayvan arasında ideolojik anlamda bir fark olmadığı ifade edilmektedir (Ray Huang, Çin Tarihi: Bir Makro Tarih Yaklaşımı, Çev.: Atilla Sönmez, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 335)

yeteneğini artırmak suretiyle askeri-sanayi kompleksini inşa etmek amacıyla büyük bir çaba sarf etmektedir. ABD açısından bütün bunlar Çin'in askeri kapasitesini inşa ettiğini göstermektedir. Çok yakın bir gelecekte Asya'da askeri üstünlüğü ele geçirdikten sonra stratejik olarak öncelikli bölgelerde ABD ile hegemonya mücadelesine girebileceği ifade edilmektedir¹⁰.

3. Çin'in Latin Amerika ve Karayipler Bölgesi'ndeki Faaliyetleri

Çin'in bölge ülkelerine yönelik artan askeri diplomasisine paralel olarak silah satış ve transferlerinde de bir artış gözlemlenmektedir. Bununla birlikte bazı yazarlarca bu silahların tür ve niteliklerinin ABD'ye karşı batı yarımkürede stratejik bir hamleyi başlatacak niteliğe sahip olmadıkları ifade edilmekte ve Monroe Doktrini'nden beri ABD'nin kendi arka bahçesi olarak gördüğü bu coğrafyada Çin'in kendisini tehdit etmek istemediği sonucuna varmaktadır. Bununla birlikte Çin'in bölgedeki askeri girişimleri beş kategori altında değerlendirilebilir. Bunlar Çin donanmasının insani yardımları, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olması sıfatıyla bölgedeki barışı koruma faaliyetleri çerçevesindeki girişimleri, askeri personel değişim programları, askeri yardımlar ve çeşitli alanlardaki teknoloji transferleridir¹¹.

Askeri alandaki işbirliği dışında siyasi ve ekonomik alanda da ilişkilerin geliştirilmesine azami ehemmiyet verildiği ifade edilebilir. Özellikle Venezuela-Çin ilişkileri önem arz etmektedir. Hugo Chavez yönetiminden beri olumsuz bir seyir izleyen ABD ile Venezuela arasındaki ilişkiler gözönünde bulundurulduğunda Nicholas Maduro'nun ABD'ye karşı Çin'den yardım istemesi oldukça kayda değer bir gelişme olarak değerlendirilebilir¹². Bunun dışında Asya-Pasifik İşbirliği Örgütü'nün Latin Amerikalı üyeleri Şili, Peru ve Meksika, Çin'in daha fazla ülkelere yatırım yapmalarını istemektedir. Bu ülkeler Çin'in Asya-Pasifik Serbest Ticaret Bölgesi kurulmasına yönelik teklifini desteklediklerini ifade etmişlerdir¹³.

10 Richard D. Fisher Jr., **China's Military Modernization: Building for Regional and Global Reach**, Praeger Security International, Westport, 2008, s. 213.

11 <http://www.americasquarterly.org/Marcella> Erişim Tarihi: 22.10.2017

12 <http://www.americasquarterly.org/content/maduro-busca-ayuda-en-china> Erişim Tarihi: 11.11.2017

13 <http://www.americasquarterly.org/content/latin-american-leaders-seek-chinese-investment-apec> Erişim Tarihi: 22.10.2017 Uluslararası sistemin karmaşık bir değişim sürecinde olduğu tespitini yapan Çin'in 2011 Ulusal Güvenlik Belgesi üç alanda karşı konulmaz bir ilerleme

Bir diğer gelişme ise Çin'in Latin Amerika ve Karayip Devletleri Topluluğu (CELAC) ile 2015 yılında Çin-CELAC Forumu aracılığıyla bir diyalog süreci başlatması gösterilebilir. Her ne kadar Çin 2004 yılında beri Amerika Devletleri Örgütü (OAS) içinde gözlemci statüsüne sahip olsa da Çin-CELAC Forumu ABD ve Kanada devletlerini dışarıda bırakan ve Batı ittifakının gölgesi dışında yer alan bir forum olarak Çin'e siyasi ve ekonomik bir mevzi kazandırmaktadır¹⁴.

Deniz Hakimiyet Teorisi'ne göre dünya egemenliğinin anahtarı deniz yollarını ellerinde bulunduran ve denetiminde tutan devletlerin ellerinde olacaktır. Bu minvalde Çin'in bir Mavi Deniz Stratejisi¹⁵ çerçevesinde Mavi Su Donanması'na geçmek suretiyle tıkanma noktaları¹⁶ adı da verilen stratejik suyo-

olacağı öngörüsüne dayandığı ifade edilmektedir. Bu üç alan ekonomik küreselleşme, çok kutuplu yapı ve enformasyona dayalı toplumun doğuşudur. Çin uluslararası düzenin daha entegre, kompleks ve dengesiz olduğunu vurgulamakta fakat bir bütün olarak dünyanın barışçıl ve istikrarlı kaldığını da kabul etmektedir. Çin kendi ekonomik büyümesinin farkında ve diğer aktörlerin de bu büyümenin bilincinde olduklarının bilmektedir. Bu bağlamda geleneksel büyük güçler ile yeni yükselen güçler arasındaki gerilim nedeniyle dünyadaki barış kırılan bir zemine oturmaktadır. Çin'in 2015 ulusal güvenlik strateji belgesinde ise Çin'e yönelik tehditler sırasıyla verilmektedir. Çin'e yönelik tehditleri belirlemek için uluslararası düzenin şartlarını göz önünde bulundurulması gerektiği vurgulanmaktadır. Zikredilen uluslararası düzen üç unsurla belirlenmektedir. Bunlar çok kutupluluk eğilimi, ekonomik küreselleşme ve enformasyon toplumuna geçiş olgusudur. Bu üç unsurdan biri olan ekonomik küreselleşme konusunda dünyanın küresel bir pazar olduğu ve ticaretin küresel çapta yapıldığı fikrini kabul etmek ve Çin'in bu küreselleşmenin önemli bir parçası olduğu fikrine vurgu yapılmaktadır. Son olarak Çin'in ABD ile doğrudan bir rekabete girmeden dünyadaki ekonomik yatırımlarını sürdürmeye dayalı büyüme planı düşünüldüğünde girişilecek olan keskin bir rekabetin Çin için büyük bir tehdit oluşturacağını açıkça ortadadır (Hasan Basri Yalçın, **a.g.e.**, s. 176-182).

- 14 <https://thediplomat.com/2017/07/in-cuba-a-chinatown-with-no-chinese/> Erişim Tarihi: 11.11.2017
- 15 Mahan tarafından ortaya atılan Mavi Su Stratejisi'ne göre dünya egemenliğinin anahtarı tüm okyanuslara bir başka deyişle tıkanma noktalarının denetimini ele geçirmekten geçmektedir. Mahan, bu stratejinin gereği olarak örneğin ABD'nin Filipinler, Hawaii, Karayipler ve Panama'nın dünya genelinde kendisine hayati üsler temin edecek araçlar olması sebebiyle ele geçirilmesini güçlü bir şekilde salık vermiştir (Patrick O'Sullivan, John, O'Loughlin (ed.), "Mackinder", **Dictionary of Geopolitics**, Greenwood Press, Londra, 1994, s. 157). Bugün de aynı stratejiiyi Çin uygulamaktadır. Böylesi iddialı bir stratejiiyi hayata geçirebilmek için Çin'in sınırları ötesine ulaşabilecek ve etkide bulunabilecek bir donanmaya ihtiyacı olacaktır. Nitekim Çin Halk Cumhuriyeti Donanması (PLAN) böylesi bir amacı gerçekleştirebilmek için donanmayı hem nitelik hem de nicelik açısından geliştirecek ve ilerletecek projeleri hayata geçirmiştir (Yoji Koda, "China's Blue Water Strategy and Its Implications", **Center for a New American Security**, 2017).
- 16 Tıkanma noktası (*chokepoint*) ifadesi ilk kez 1986 senesinde Başkan Ronald Reagan tarafından Filipinler'deki Amerikan üssünün önemine ilişkin sorulan bir soruya verdiği

rında etkinliğini artırma siyaseti izlemektedir. Latin Amerika bölgesinde Orta Amerika kıstağı bu tıkanma noktalarından birini teşkil etmektedir. Bu minvalde Panama Kanalı'na rakip olacak şekilde Nikaragua ve Kosta Rica arasında bir kanal inşasına başlanmıştır. Dolayısıyla hegemonya olabilmek için Deniz Hakimiyet Teoris'i'nin vaz ettiği koşul olarak tüm dünya denizlerine hakim olacak şekilde askeri-siyasi alt yapının tesis edilmesi Çin açısından hayatiyet arz etmektedir.

Çin'in Latin Amerika'daki artan etkisine en belirgin örnek olarak Küba'daki^{17*} varlığı ve bunun ABD açısından bir tehdit olarak algılanması gös-

cevapta ifade etmiştir. SSCB'nin bir çatışma esnasında kapatma tehdidinde bulunabileceği bir dizi boğaz ve kanaldan oluşan tıkanma noktalarının ABD ve Batı için yaşamsal deniz alanları (*vital sea lanes*) olduğunu vurgulamıştır. Amerikan Deniz Kuvvetleri dünya yüzeyinde 16 tıkanma noktasını (*world maritime chokepoints*) şu şekilde tayin etmiştir: Bunlar Amerika kıtasında Florida ve Küba arasındaki **Florida Boğazı**, **Panama Kanalı**, **Magellan Boğazı** ve **Alaska Körfezi**; Batı Pasifik'te **Kore Boğazı**; Pasifik ve Hint Okyanusları arasında Sulawesi ve Borneo arasındaki **Makassar Boğazı**, Java ve Sumatra arasında **Sunda Boğazı**, Malay Yarımadası ile Sunda arasında **Malakka Boğazı**; İran Körfezi'ne hakim nokta **Hürmüz Boğazı**; Kızıldeniz'e hakim nokta **Bab-el Mandeb Boğazı**; **Süveyş Kanalı**; Ümit Burnu; Akdeniz ile Atlantik arasında yer alan **Cebelitarık Boğazı**; Baltık Denizi'nde **Skagerrak** ve **Kattegat** boğazları; askeri terminolojide "**GUIK Boşluğu**" olarak adlandırılan ve Grönland, İzlanda ve Birleşik Krallık arasında yer alan geniş boğaz olarak sayılabilir (Patrick O'Sullivan, John, O'Loughlin (ed.), "Chokepoints", **Dictionary of Geopolitics**, Greenwood Press, Londra, 1994, s. 41).

- 17 *Latin Amerika ve Karayipler ABD tarafından kendi arka bahçesi olarak değerlendirilmiştir. Monroe Doktrini ile somutlaşan bu politikada amaç herhangi bir Avrupalı gücün bu arka bahçede yer almasını izin verilmemesi ve var olan güçlerin de buradan çıkarılmasıdır. Bu minvalde öncelikle ABD, İspanya Krallığı ile bir güç mücadelesine girişmiştir. Özellikle Napolyon'un İspanya'yı işgal etmesi ile birlikte Latin Amerika'daki Kreol devrimlerine destek olarak İspanya'nın bu bölgedeki etkinliğine son vermek istemiştir. Özellikle İspanya'nın bu bölgedeki egemenliğine son veren olay 1898 tarihli ABD ile yaptığı savaş olmuştur. Bu savaş neticesinde Küba, Porto Riko ve Filipinler ele geçirilmiştir. Ele geçirilen bu bölgelerden özellikle Küba stratejik önemi haizdi; zira ABD'ye yakınlığından ötürü ulusal güvenliği açısından önem arz ediyordu. William McKinley'in başkanlık döneminde Küba'nın ABD'ye bağlanmasını stratejisi hayata geçirilmiştir. McKinley, Küba'dan İspanya'nın gibi bir amacın savaş olmadan asla gerçekleştirilemeyeceğini görmüştür. Aynı şekilde ikinci bir amaç olarak da Amerika'nın askeri ve ekonomik nüfuzunun Küba'da tanınması yalnızca Küba'ya Amerikan müdahalesi ile gerçekleştirilebilecekti. Küba adasının stratejik önemine binaen savaştan yıllar sonra Ticaret Bakanlığı'na bağlı dış ticaret bürosu şefi o dönem hakkında ABD'yi Küba'daki İspanyol yönetimine karşı silah kullanmaya zorlayan şeyin ABD'nin Batı Hint Adaları ve Güney Amerika'daki devletlerle olan ekonomik ilişkilerimizin gerekliliği olduğunu ifade etmiştir. İspanya-ABD savaşının genel bir genişleme hareketi içinde gelişen olaylardan yalnızca birinin teşkil ettiği ve kökleri ülke içi endüstriyel tüketim kapasitemizin çok ötesinde değişmiş bir çevreye dayandığı ifade edilmiştir. Küba'nın ele geçirilmesinde ABD için sadece kendi mallarına yönelik alıcı bulmak değil; aynı zamanda dış pazarlara ulaşmayı kolay, ekonomik ve güvenli hale getirecek araçları da sağlamak da yer almıştır

terilebilir. Monroe Doktrini'nden bu yana ABD tarafından kendi arka bahçesi olarak değerlendirilen bu bölgede ABD kendi sınırlarına bu kadar yakın bir yerde yabancı bir gücün etkin olmasını arzu etmemektedir. Obama yönetiminin Çin'e karşı bölgede mevzi kaybetmemek için "Amerika Amerikalıların-
dır" düşüncesinden hareketle Küba yönetimiyle bir ön anlaşmaya (*Washington Consensus*) varması ABD'nin ulusal güvenliği için oldukça kayda değer bir girişim olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte ABD başkanı Trump, Obama'nın Küba ile imzaladığı ön anlaşmayı iptal edeceği vaadinde bulunarak başkan seçilmiş ve ABD ile açık ve özgür bir ilişkinin tesis edilebilmesi için baskının ortadan kaldırılması, piyasa mekanizmasının işlemesi, din özgürlüğü, siyasi mahkumlar gibi konularda adım atılması gerektiği bir ön koşul olarak ileri sürmüştür¹⁸. Ancak ABD tarafından böylesi bir geri adım atılması zor görünüyor. Zira ABD, Çin'in Küba gibi stratejik konuma sahip bir bölgede etkide bulunmasını istememektedir. Geleneksel siyaseti gereği Latin Amerika coğrafyasını kendi arka bahçesi olarak gören ABD açısından Küba ile zoraki de olsa bir anlaşmaya varılmasının yaşamsal bir önem arz ettiği ifade edilebilir.

Nitekim 56 yıl aradan sonra Çin Başbakanı'nın Küba'yı ziyareti iki sosyalist devletin bir dostluk gösterisinden çok daha fazlasını ifade etmektedir. Teknolojik gelişme muhtaç olan Küba açısından belki bu ziyaretin en önemli parçasını toplantının ana temasını oluşturan "bilgi alanında işbirliği" (*knowledge cooperation*) teması oluşturmuştur. Bu ziyaretin daha genel perspektiften Çin'in Latin Amerika ve Karayipler bölgesine yönelik bakış açısını da ortaya koyduğu ifade edilmektedir. Çin-Latin Amerika arasında yeni bir ilişki modeli olarak da yorumlanan "bilgi alanında işbirliği" teması artık teknoloji üreten ve ihraç eden bir ülke konumuna yükselen Çin'in az gelişmiş ülkelere yönelik teknoloji transferine istinat etmektedir. Bu minvalde Çin-LAC Bilim ve Teknoloji Ortaklığı ve Çin-LAC Genç Bilim İnsanları Değişim Programı gibi girişimlere tanık olunmaktadır¹⁹.

(Howard Zinn, **Amerika Birleşik Devletleri Halklarının Tarihi**, Çev.: Sevinç Sayar Özer, İmge Kitabevi, Ankara, 2005, s. 323-325).

18 <http://www.americasquarterly.org/content/heres-blueprint-trump-castro-deal-cuba>

19 <https://thediplomat.com/2016/11/the-cuba-test-china-eyes-new-model-for-latin-america-relations/> Erişim Tarih: 12.11.2017

4. Sonuç

Uluslararası sistemde mevcut Amerikan hegemonyasının yıprandığı ve bu hegemonyaya karşı bir Çin hegemonyasının temayüz ettiği gözlemlenmektedir. Birçok bölgede olduğu gibi Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde de ABD-Çin mücadelesine açık ya da örtük bir şekilde tanık olunmaktadır. Bu bölgede yaşanan mücadelenin diğer bölgelerdekinden farkı ya da önemi Latin Amerika coğrafyasının ABD açısından kendi arka bahçesi olarak değerlendirilmiş olmasıdır. ABD sırasıyla bu bölgede 19. yüzyılda İspanya ile sonrasında ise Soğuk Savaş döneminde SSCB ile bir güç mücadelesine girmiştir. Günümüzde ise Çin ile ABD arasında soğuk bir savaş yaşanmaktadır.

Çin'in Xi Jinping yönetimiyle birlikte daha aktif bir dış politika stratejisine geçtiği görülmektedir. Bu politika değişikliği ile birlikte özellikle Latin Amerika ile askeri, siyasi ve ekonomik ilişkilerinin geliştirilmesine ivme kazandırılmak istendiği gözlemlenmektedir. Bu minvalde bu coğrafyada sıcak gelişmeler yaşanmaktadır. Özellikle Karayip bölgesinde Küba ile Çin arasındaki ilişkilerin yakınlaşması ABD'yi harekete geçirmiştir. ABD stratejik önemi haiz bu bölgede Çin'e karşı mevzi kaybetmemek için marjinal bir diplomatik bir girişimde bulunarak "Amerika Amerikalıdır" şiarından hareketle Küba ile bir ön anlaşma zemini yaratmıştır.

Çin'in Küba ile olan ilişkisi, Orta Amerika bölgesinde Nikaragua'da inşa edilecek olan kanal ile birlikte düşünüldüğünde Çin'in belirli bir strateji dahilinde hareket ettiğini göstermektedir. Bu minvalde Deniz Hakimiyet Teorisi'nin Çin'in bu stratejisine açıklık getirdiği ifade edilebilir. Zira Çin, hegemonik bir güç olmanın yolunun stratejik suyolları üzerinde denetim kurmaktan geçtiğini salık veren bu teoriye göre hareket etmektedir. ABD'nin 20. yüzyıl başında icra ettiği stratejinin bir benzerini Çin'in günümüze ABD'nin arka bahçesi olan Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde icra etmektedir. Özellikle Çin'in mavi su donanmasına geçmesi bu jeopolitik teorinin argümanı olan dünya denizlerine hakim olmak hedefinin olmazsa olmaz şartlarından birini teşkil ettiği ifade edilebilir.

Çin, bölge devletleri ile askeri, ekonomik ve siyasi işbirliğini geliştirmek suretiyle bu bölgede üzerinde etkisini artırmanın yollarını artırdığı görülmektedir. Özellikle silah satışları, askeri yardım ve teknoloji transferleri ile askeri alanda etkisini artırırken; bilgi alanında işbirliği teması ile bölge ülkeleri üzerinde ekonomik alanda etkisini artırmanın yollarını aramaktadır. Bu bağlamda

Nikaragua Kanalı'nın inşası ya da Peru madenlerinin işletilmesinin ekonomik çarpan etkisi ile Çin'in bölge üzerindeki siyasi etkisini de artıracak gelişmelerdir. Bunun dışında bölge devletlerinin Çin'in Asya-Pasifik Serbest Ticaret Bölgesi kurulmasına yönelik teklifini desteklemeleri de gelecekteki stratejik ortaklığın sinyallerini verdiği söylenebilir.

Kaynakça

Fisher Jr. D. Richard, *China's Military Modernization: Building for Regional and Global Reach*, Praeger Security International, Westport, 2008.

<http://www.americasquarterly.org/content/heres-blueprint-trump-castro-deal-cuba>

<http://www.americasquarterly.org/Marcella>

<http://www.americasquarterly.org/content/maduro-busca-ayuda-en-china>

<http://www.americasquarterly.org/content/latin-american-leaders-seek-chinese-investment-apec>

<https://thediplomat.com/2016/11/the-cuba-test-china-eyes-new-model-for-latin-america-relations/>

<https://thediplomat.com/2017/07/in-cuba-a-chinatown-with-no-chinese/>

<https://thediplomat.com/2014/08/chinese-foreign-policy-needs-major-reform/>

Huang Ray, *Çin Tarihi: Bir Makro Tarih Yaklaşımı*, Çev.: Attila Sönmez, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Kissinger Henry, *Çin: Dünden Bugüne Yeni Çin*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2015.

Koda Yoji, "China's Blue Water Strategy and Its Implications", Center for a New American Security, 2017.

Kroeber R. Arthur, *Çin Ekonomisi: Herkesin Bilmesi Gerekenler*, Buzdağı Yayınevi, Ankara, 2017.

Lacoste Yves, *Büyük Oyunu Anlamak*, Çev.: İsmet Akça, NTV Yayınları, İstanbul.

Oktay Fatih, Çin: Yeni Büyük Güç ve Değişen Dünya Dengeleri, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

O'Sullivan Patrick, John O'Loughlin (ed.), "Mackinder", Dictionary of Geopolitics, Greenwood Press, Londra, 1994.

O'Sullivan Patrick, John O'Loughlin (ed.), "Chokepoints", Dictionary of Geopolitics, Greenwood Press, Londra, 1994

Şørensen T. N. Camila, The Significance of Xi Jinping's "Chinese Dream" for Chinese Foreign Policy: From "Tao Guang Yang Hui" to "Fen Fa You Wei", Journal of China and International Relations, Vol. 3, No. 1, 2015.

Swaine D. Michael ve Tellis J. Ashley, Interpreting China's Grand Strategy: Past, Present, Future, RAND Corporation, 2000.

Şener Bülent, Uluslararası Sistemde Hegemonya Olgusu ve ABD Hegemonyasının Siyasal ve Kültürel Kaynağı: "Amerikan İstisnacılığı" ya da "Açık/Kaçınılmaz Yazgı", International Journal of Social Science, Sayı: 26, 2014.

Yalçın Basri Hasan, Ulusal Güvenlik Stratejisi: ABD-İngiltere-Fransa-Rusya-Çin, SETA, İstanbul, 2017.

Zheng Ping, China's Geography, Intercontinental Press, China, 2010.

Zinn Howard, Amerika Birleşik Devletleri Halklarının Tarihi, Çev.: Sevinç Sayar Özer, İmge Kitabevi, Ankara, 2005.